

- Znanje o duši: predavanje

.3

Postavimo sada pitanje: Da li je ono u što se mi osvjedočujemo zbiljsko ili ne? Drugim riječima, da li je čitav ovaj svijet postojanja možda obična fatamorgana. Da li se mi, ustvari, varamo i treba li, možda potpuno zaniijekati svaku stvarnost onog što vidimo i držati da je čitav ovaj svijet tek plod naše uobrazilje? Skupina starih mislilaca koje nazivaju sofistima poricali su sve što je plod naših osjetila, sve naše zaključke i stavove, odnosno poricali su zbiljnost naših predodžbi. Smatrali su da su naše predodžbe o svijetu slične predodžbi putnika na lađi kojima :se uslijed kretanja lađe čini da se i obala koju gledaju kreće. Pjesnik Sena'i kaže

Čovjeka što brodi more široko

ponekad prevari vlastito oko

I tako mu se učini na vodi

kako on stoji, a obala hodi

Iako zna dobro da to on plovi

a kopnu nije druge već da stoji

Jedan od dokaza koje su sofisti iznosili sebi u prilog jeste nepouzdanost zaključaka proisteklih od ljudskih osjetila. Naprimjer, gledano izdaleka, nešto nam se može činiti malim, ali kad priđemo bliže, vidimo da se radi o nečemu krupnom. Ili, zdravom čovjeku kahva je slatka i prava poslastica, ali kada je bolestan i u groznici, kahva mu ima gorak ukus. Još jedan njihov argument jeste i san, jer čovjeku se, dok sanja, njegov san doima sasvim stvarnim. Više podataka o sofistima i njihovim stavovima donose nam knjige o filozofiji starih Grka, te tako

možemo saznati da se u 4. stoljeću prije nove ere u Grčkoj javila grupa mislilaca koji su smatrali da ljudske čulne spoznaje ne dosežu zbilju stvari. Ova grupa mislilaca odlikovala se velikom visprenošću pri raspravljanju o različitim temama. Sofisti su bili obrazovani putujući učitelji, a njihovi stavovi bili su jedno vrijeme dominantni u grčkoj filozofskoj misli, tako da su Platon i Aristotel uložili dosta truda u pobijanje stavova sofista. Učenje sofista izrodilo je više značajnih mislilaca, poput Prodika iz Keja koji je, u svom pesimizmu, čovjeka gledao kao biće osuđeno na patnju, bol, jad i nevolje, pred čime mu se valja strpjeti, izdržati i graditi moralne vrline. Sljedeći bitan mislilac sofističke škole jeste Gorgija iz Leontina, čiji su stavovi slični onima Zenona i Parmenida. On je zastupao tezu da "ono što jeste ne postoji", odnosno, ukoliko se poslužimo primjerom, niko ne može opovrći da "ono čega nema ne postoji", što, ukoliko prihvatimo da "ono što jeste postoji", slijedom stvari potvrđuje da "postoji i nepostojanje", iz čega će proizići da nema razlike između postojanja i nepostojanja, a tada neće biti postojanja. Ipak, najznačajniji među sofistima bio je Protagora, izuzetno rječita i umna ličnost, koji je zbog toga uživao veliku naklonost grčke mladeži. No, s obzirom da je oponirao nekim vjerskim stavovima puka, dopao je progonstva. Njegova najpoznatija teza jeste ona da je "čovjek mjerilo svih stvari, postojećih da jesu, a nepostojećih da nisu". Naime, tvrdio je da zbilja, ustvari, ne postoji, jer čovjek ne poima doli putem osjetila, pošto i razumsko promišljanje počiva na čulnim spoznajama. S obzirom da su čak i čulne spoznaje kod različitih ljudi različite, nema druge nego da se svako osloni na vlastite čulne spoznaje, znajući da čulne spoznaje drugih ljudi nisu sasvim istovjetne našim. Kako ono što proizlazi iz osjetila nije postojano nepromjenljivo, otuda čovjeka moramo uzeti mjerilom svih stvari, a pošto primjećujemo da ono što mi poimamo nije zbilja, onda ne možemo ni govoriti o zbilji. Sofiste, inače, smatraju jednim ogrankom skeptika. Skeptici su starogrčka filozofska škola čiji su pripadnici smatrali da se pri dosezanju znanja niti jedno mjerilo ne može smatrati pouzdanim. Osjetila griješe, razum, također, nije izuzet od griješenja, tako da će čovjek pod različitim tjelesnim i duševnim uvjetima .(ostvarivati različite spoznaje. Osnivač skeptičke filozofije bio je Piron (365-275 p.n.e

.4

Saznali smo, dakle, da je nebivanje ništavilo, a iz ništa ne može nastati nešto. Onda, sve što jeste, jeste iz egzistencije. Slijedi da se stvarnost odnosno zbilja ne može zasnivati na ništavilu. Znači da je zbilja svake stvari postojanje ili egzistencija, koja je izvor i ishodište svega. Ali upitajmo se sada: može li u svijetu naših predodžbi i zbiljnosti, u svijetu postojanja, ili čak van naših predodžbi i zbiljnosti, postojati nešto što nije ni postojanje ni nepostojanje? Crvena boja nije niti bijela niti crna, pa ima li nečeg što nije niti postojanje niti nepostojanje? Ima li nečeg

takvog u postojećem svijetu ili van njega? Šta reći u odgovoru na ovakvo pitanje? Najbolje je prvo proanalizirati i promisliti samo pitanje. Sve što ima u ovom svijetu postojanja jeste postojanje. Nepostojanje nema nikakvog vanjskog bivstva ili jestosti, odnosno niko ne može reći za nešto: "Ovo je nepostojanje." Sve ono na što se može pokazati kao na vanjesko u odnosu na govornika jeste neki vid postojanja. Dakle, apsurdno je govoriti o nečemu vanjskom kao o nepostojanju. Odnosno, sve na šta možemo ukazati izvjesni je egzistent. Zar bi se za nešto uopće moglo kazati da nije niti postojeće niti nepostojeće?! Uostalom, ako nije riječ o postojanju, onda jeste o nepostojanju, a nepostojanja nema kao izvanjkosti. Nepostojanje je ništa, tako da nešto ne može biti između "ništa" i "jeste". Osim toga, nadići postojanje moguće je samo na unutarnjem nivou, nivou domišljaja, odnosno svijesti, što ćemo kroz dokaze kasnije pojasniti. Čak i zanemarivši naprijed kazano, izvjesno je da je pogrešno reći za bilo šta kako nije ni postojanje ni nepostojanje. Da je tako, ne sumnja niko obdaren pameću. Zdrav um svjedoči nam da ako nešto nema postojanja, tada ne postoji, te tu ne može biti nikakvog posrednog oblika. I među muslimanima je postojala jedna grupa filozofa koji su zastupali stav o nečemu što je posredni oblik između postojanja i nepostojanja. Ustvari, ono što su oni činili jeste u biti poigravanje pojmovima. Ukratko, držali su da je prisutan i posredni oblik između postojanja i nepostojanja, koji su nazivali hal (stanje). Nećemo se sada upuštati u opovrgavanje ove teorije i pojašnjavanje prigovora koje su na nju iznosili ostali muslimanski filozofi, jer ćemo se toga dotaći u sljedećim lekcijama. Uglavnom, radilo se o povodjenju za sofistima, pri čemu je jednostavno zanemaren fitret, odnosno izvorna priroda čovjeka. Ipak, nismo htjeli prenebreći .niti postojanje ove grupe muslimanskih filozofa